

Fiktiota vai faktaa

Dokumenttielokuvan rajat ja eri genrejen sekoittaminen keskenään

Viestinnän koulutusohjelma
Radio- ja televisioilmaisu
Opinnäytetyö
1.3.2010

Toni Degerlund

TIIVISTELMÄSIVU

Koulutusohjelma Viestintä		Suuntautumisvaihtoehto Radio- ja televisioilmaisu	
Tekijä Toni Degerlund			
Työn nimi Fiktiota vai faktaa; dokumenttielokuvan rajat ja eri genrejen sekoittaminen keskenään			
Työn ohjaaja/ohjaajat Sami Huohvanainen ja Heikki Ahola			
Työn laji Opinnäytetyö	Aika 1.3.2010	Numeroidut sivut + liitteiden sivut 27 + 5	
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Dokumenttielokuva muuntaa muotoaan ja kuva perinteisestä dokumenttielokuvasta murtuu. Dokumenttielokuvaan käytetään fiktion keinoja ja dokumenttielokuvaa tehdään elokuvamaisiin keinoihin. Mutta missä menee fiktion ja faktan raja? Onko rajanveto tarpeen?</p> <p>Toiminnallisen opinnäytetyöni teososa on Näkkärin voimalla Pekingiin dokumentti. Tässä pyrimme heti lähtökohtaisesti rikkoa perinteisen dokumenttielokuvan rajoja eri keinoihin. Kuvasimme dokumenttia fiktiivisen elokuvan tapaan ja ohjasin päähenkilöitä joissakin tilanteissa eikä kyseessä siten ollut täysin autenttinen tilanne. Lisäksi leikkasimme dokumentin enemmän fiktiivisen elokuvan omaiseksi.</p> <p>Kirjallisessa osiossa käsittelem kysymyksiä fiktion ja faktan rajan vedosta dokumenttielokuvaa tehtäessä. Missä menee raja? Käsittelem aiheita teoriapohjalta peilaten dokumenttielokuvan historiaa, joista yhtenä esimerkki elokuvana voidaan pitää Robert Flahertyn vuonna 1922 "Nanook, pakkasen poika" –elokuvaa. Useat pitää tätä ensimmäisenä oikeana dokumenttielokuvana. Mutta jos tässä ensimmäisessä dokumenttielokuvassa fiktion ja faktan raja oli häilyvä, koska osa kohtauksista oli hyvin tarkkaan etukäteen suunniteltu eikä siten aitoa seurantaa kuten dokumenteissa yleensä on.</p> <p>Kirjallisessa osassani tein myös vuoden 2009 DocPoint festivaalien aikana kyselyn festivaalikävijöille aiheesta. Mitä he ovat mieltä fiktion ja faktan sekoittamisesta. Puran kirjallisessa osassa nämä vastaukset ja pohdin asiaa laajemmin.</p> <p>Kaikesta lukemastani ja tekemästani kyselystä voi päätellä, että perinteinen dokumenttielokuva on muuttamassa muotoaan. Myös hyvin useat suhtautuu muutokseen varsin suopeasti vaikka perinteiden vaalijoitakin löytyy.</p>			
Teos/Esitys/Produktio Näkkärin voimalla Pekingiin dokumenttielokuva, 36 min. DVD			
Säilytyspaikka Taideteollisen korkeakoulun kirjasto, Aralis-kirjastokeskus			
Avainsanat Dokumenttielokuva, fiktio, Fakta, genre			

Degree Programme in Film and Television		Specialisation Television and Radio Work
Author Toni Degerlund		
Title Fiction or Fact? Mixing Genders and the Limits of a Documentary Film.		
Tutor(s) Sami Huohvanainen and Heikki Ahola		
Type of Work Bachelor´s Thesis	Date 1.3.2010	Numeroidut sivut + liitteiden sivut 27 + 5
<p>A documentary film changes its shape and form and the image of traditional documentary film breaks down. Methods of fiction are used in these documentary films and documentary movies are made in a similar way to the movies. However, where is the line between fact and fiction? Is it really necessary to do that?</p> <p>The functional part of my thesis consists of the documentary film called <i>Vision to Peking</i>. In this film, we tried to break the borders of a traditional documentary film. We filmed this documentary and the characters the way a fictional movie would be filmed. Therefore, this was not an entirely authentic situation. Also, we cut the the document more like the movie.</p> <p>In the written part, I dealt with the following questions: how to create lines between fact and fiction when making the documentary film? Where does the line go? I dealt this theme from the point of view of a historical documentary film: Nanook the son of freeze made by Robert Flaherty in 1922. Most people think this is the first real documentary film. Even in this film, the line was not so obvious because there were events, which were very carefully planned.</p> <p>Also, I made an inquiry about this subject during the DocPoint film festival in 2009. I focused on what they thought about mixing fact and fiction. I discuss these subjects in my written part. All of my literary research and replies to my questionnaire lead me to think the traditional documentary film is changing. Many people have a positive attitude towards this, even though there are people who want to cherish these traditions.</p>		
Work / Performance / Project A Vision of Beijing, documentary film, 35 min.		
Place of Storage The University of Art and Design Library, Aralis Library and Information Centre, Helsinki		
Keywords Documentary film, fact, fiction, genre		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
2	DOKUMENTTIELOKUVAN TAUSTAA	3
2.1	Dokumenttielokuvan määritelmä	3
2.2	Dokumenttielokuvan historia	4
2.3	Dokumenttielokuva Suomessa	6
2.4	Bill Nicholsin moodiluokittelu	8
2.5	Kokeellinen dokumenttielokuva	10
3	FIKTIOTA VAI FAKTAA	10
4	<i>NÄKKÄRIN VOIMALLA PEKINGIIN</i> -DOKUMENTTIELOKUVA	11
5	KYSELYTUTKIMUS	16
6	LOPPUPOHDINTAA JA ANALYYSI	24
	LÄHTEET	26
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Olen aina ollut hyvin kiinnostunut dokumenttielokuvista. Olen seurannut niitä televisios- ta sekä käynyt katsomassa niitä eri elokuvafestivaaleilla. Jo radio- ja televisioilmaisun opintojeni varhaisessa vaiheessa päätin, että varsinainen opinnäytetyöni tulee olemaan dokumenttielokuva.

Toiminnallisen opinnäytetyöni teososassa *Näkkärin voimalla Pekingiin* pyrin rikkomaan perinteisen dokumenttielokuvan rajoja eri tekniikoilla, kuvaus- ja leikkaustyyllillä. Ääni- ja musiikkimaailma ovat osa dokumentin maailmaa, jolla tarinaa viedään eteenpäin. Ohjaajana myös puutuin joidenkin elokuvassa olevien tilanteiden ohjaamiseen eikä niissä siten ollut kyseessä aivan puhtaasti autenttinen dokumentaarinen seuranta. Henkilöt kuitenkin toimivat kuten he olisivat muutenkin toimineet ja olivat täysin omia itseään. Voi kuitenkin miettiä missä menee fiktion ja faktan raja. Milloin dokumentaari- nen materiaali muuttuukin fiktiiviseksi.

Tätä mielenkiintoista seikkaa pohdin toiminnallisen opinnäytetyöni kirjallisessa osassa. Varsinainen tutkimuskysymys on miten ihmiset suhtautuvat fiktiivisen ja dokumentaari- sen materiaalin sekoittamiseen. Lisäksi on tarkoitus tarkastella eri tapoja työstää do- kumenttielokuvaa, missä menee fiktion ja faktan raja. Tarvitseeko rajaa asettaa ja on- ko eri genreillä tai moodeilla lopultakaan mitään merkitystä? Sitä varten tein myös vuoden 2009 DocPoint-festivaalin aikana kyselyn ”Fiktiota vai faktaa ja onko sillä vä- liä?”, jossa kysyin asiaa festivaalin kävijöiltä. Selvitin myös pääkysymyksen lisäksi ih- misten ajatuksia uusiin tekniikoihin, animoituun dokumenttiin sekä suhtautumista ko- keellisiin dokumentteihin.

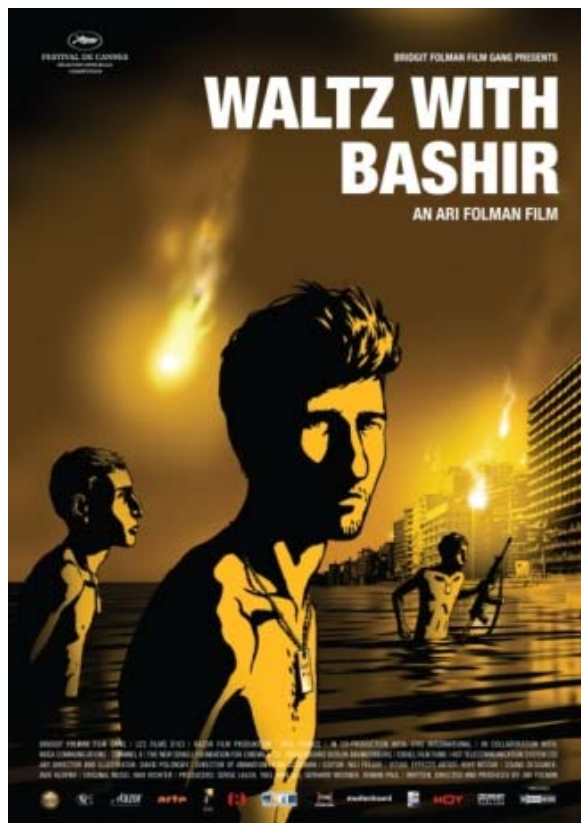
2 DOKUMENTTIELOKUVAN TAUSTAA

2.1 Dokumenttielokuvan määritelmä

Peter Von Bagh aloittaa *Vuosisadan tarina: dokumenttielokuvan historia* -kirjansa sanoilla: "1900-lukua ei voi ymmärtää ilman filmikameran siitä tallentamaa todistusta" (von Bagh 2007, 8). Mitä maailma olisi tosiaan menettänyt, jos filmikameraa ei olisi-kaan koskaan keksitty? Dokumenttielokuvan määritelmän voidaan sanoa syntyneen vuonna 1947 maailmanlaajuisen dokumenttiliiton kautta. Dokumentti on sen mukaan elokuva, joka rationaalisin tai emotionaalisin keinoin, todellisista ilmiöistä otetuin kuvin tai vilpittömän tai oikeutetun rekonstruktion kautta pyrkii lisäämään tietoisesti inhimillistä tietämystä sekä paljastamaan ongelmia ja vaikuttamaan niiden ratkaisuihin taloudelliselta, sosiaaliselta tai kulttuuriselta kannalta (von Bagh 2007, 9).

Yleisesti dokumenttielokuvaksi luokitellaan elokuva, jossa noudatetaan totuutta ja jossa jotakin aihetta käsitellään faktapohjaisesti ja joka on kuvattu autenttisissa olosuhteissa. Asia ei kuitenkaan ole välttämättä aivan näin yksiselitteinen, ja dokumenttielokuvan piirissäkin on vuosien varrella tehty kokeellisia teoksia, jotka rikkovat dokumenttielokuvan käsitteitä.

Dokumenttielokuvien eri genrejä sekoitetaan keskenään ja toisaalta dokumenttiin on tullut osaksi aivan uusia elementtejä, kuten vaikkapa animaatio. Vuoden 2009 Doc-Point-festivaaleilla oli jo ihan oma sarjansakin animoiduille dokumenteille, jossa muun muassa kokonaisuudessaan animoitu dokumentti *Waltz with Bashir* (2009) herätti suurta huomiota ja kiinnostusta (kuva 1). Tämä Golden Globe -palkinnonkin voittanut dokumentti kertoi Libanon sodasta animaation keinoin. Toisekseen myös fiktiivisen ja dokumentaarisen elokuvan rajat hämärtyvät, kun ohjaajat eivät enää seuraakaan tapahtumia ainoastaan kameran takaa vaan ohjaavat tilanteita. Missä menee fiktion ja faktan raja?

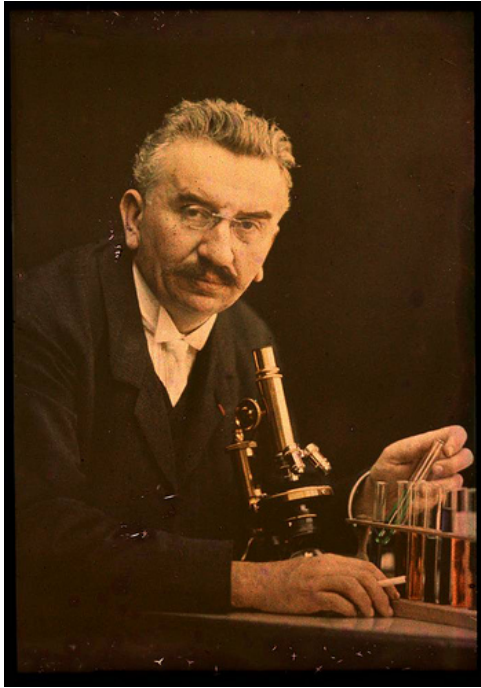

Kuva 1. Kuva elokuvan *Waltz with Bashir* julisteesta. (Arts on the Move 2010).

Onko merkitystä, jos elokuvaan on sekoitettu fiktiota ja faktaa keskenään? Useimmat uudemman sukupolven ohjaajat kertovat vain tekevänsä elokuvia, jotka tuottavat katsojilleen nautintoa sekä elämyksiä. Heille keinoilla ei itsessään ole merkitystä vaan lopputuloksella.

2.2 Dokumenttielokuvan historia

Aivan täsmällisesti ei voida sanoa milloin dokumenttielokuva on syntynyt. Dokumenttielokuvaa ei sinänsä ole keksitty vaan se on pikemminkin syntynyt elokuva-alan kehityskaaren mukana. Lewis Jacobs toteaa kirjassaan *The documentary tradition*, että ”dokumenttielokuvan synty ja kehitys venyy jopa kolmenkymmenen vuoden jaksolle 1800-luvun lopulta 1920-luvulle saakka. Tämän aikajakson aikana dokumenttielokuvan voidaan sanoa löytäneen sille ominaisen tavan näyttää maailmaa katsojilleen. Tällöin dokumenttielokuva myös erottautui selkeästi muiden genrejen elokuvista. Jo heti alkuvaiheissa dokumenttielokuvilla oli oma selkeä sosiaalinen tarkoituksensa. Dokumenttielokuviissa oli todellisia ihmisiä, oikeita tilanteita ja aitoja paikkoja, kun taas fiktiivissä elokuvissa oli kuvitteellisia henkilöitä ja lavastettuja tilanteita.” (Jacobs 1971, 2.)

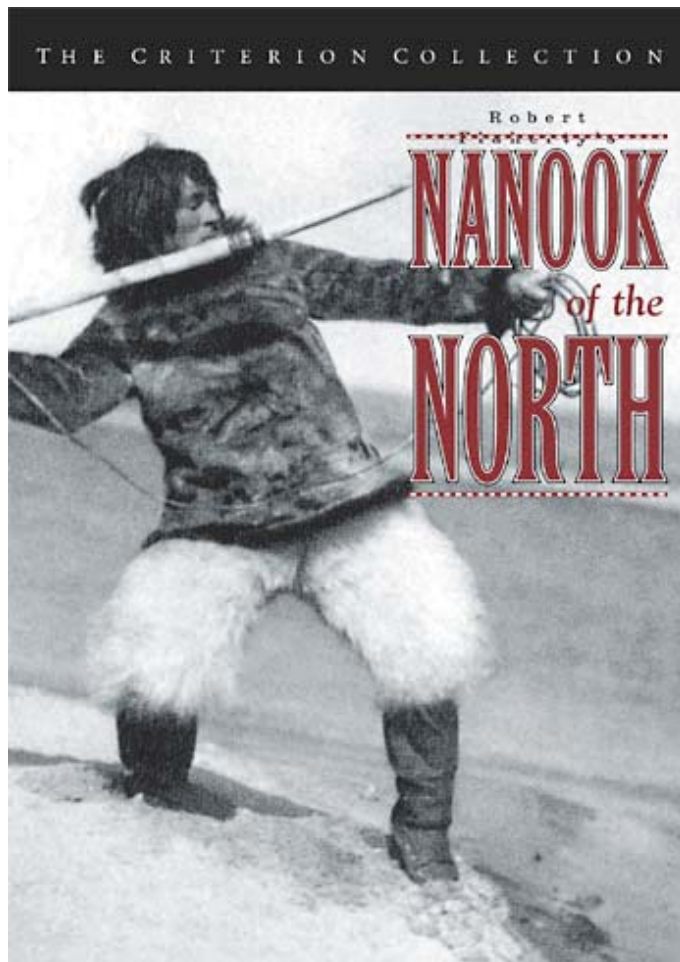

Kuva 2. Louis Lumière. (Flickr from yahoo Kuva 3. Georges Méliès. (North, Dan 2010). 2010).

Taideteollisen korkeakoulun elokuvahistorian professori Peter von Bagh mukaan "elokuvan kaksi peruslaskijaa, omien aikojensa ja tavallaan myös kaikkien aikojen olennainen vastakohtien pari, olivat Louis Lumière ja Georges Méliès, pelkistetysti dokumenttielokuvan ja fiktioelokuvan isä" (von Bagh 2002, 49) (kuva 2 ja 3). Fiktiivisen ja dokumentaarisen elokuvan rajat eivät kuitenkaan koskaan ole ikinä olleet aivan kristallin kirkkaat vaan pikemminkin veteen piirretty viiva. Jos dokumenttielokuvissa on ollut fiktiivisiä elementtejä niin aivan yhtä lailla myös fiktiivisessä elokuvassa on ollut dokumenttaarisia elementtejä.

Useimmat elokuvateoreetikot ja tutkijat pitävät kuitenkin ensimmäisenä aitona dokumenttielokuvana vuonna 1922 Robert Flahertyn tekemää *Nanook, pakkasen poika* -elokuvaa (kuva 4). Jo tässä varhaisen dokumenttielokuvan ensimmäisessä elokuvassa fiktion ja faktan raja oli varsin häilyvä käsite. Vaikka elokuva itsessään käsitteli inuitieskimoiden elämää ja kaikki elokuvassa esiintyvät henkilöt olivat aitoja, niin hyvin monet elokuvan kohtaukset olivat kuitenkin erittäin tarkkaan etukäteen suunniteltuja ja siten osittain näyteltyjä. Myös elokuvan metsästysmenetelmät eivät olleet enää aivan nykyaikaiset, koska eskimot metsästivät oikeasti jo oikeilla tuliaseilla, mutta elokuvassa he ohjaajan mieliksi käyttivät vielä vanhanaikaisia keihäitä ja jousipyssyjä. Elokuvan loppukohtauksessa Nanook perheineen nukahtaa iglun sisällä vieri vieren. Tämäkin oli täysin

lavastettu kohtaus, koska iglu rakennettiin valaisun vuoksi siten, että siinä ei ollut kattoa ollenkaan ja perhe näytteli nukahtavansa (Helke 2006, 32–33). Fiktio ja faktan raja ollut varsin veteen piirretty viiva elokuvan alkuhistoriasta asti.

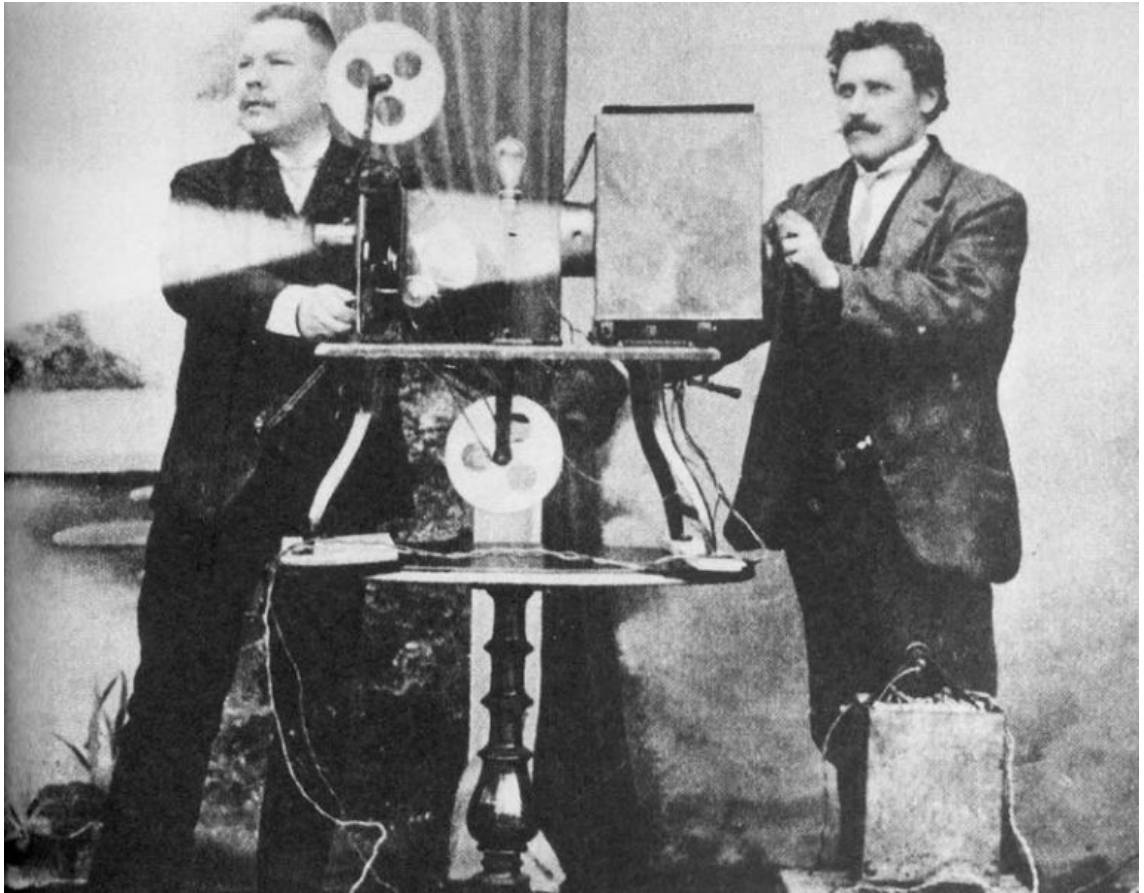

Kuva 4. Elokuvan *Nanook, pakkasen poika* DVD:n kansi. (University libraries of Washington 2010).

2.3 Dokumenttielokuva Suomessa

Suomen ensimmäinen maksullinen elokuvanäytös järjestettiin vanhan Helsingin Seura-huoneen Sofiasalissa vuonna 1896. Kyseessä oli tietenkin Lumièren veljesten *Juna saapu asemalle*, joka samoihin aikoihin kiersi ympäri Eurooppaa eri näytöksissä. Elokuva ja uusi tekniikka taltioida tilanteita herättivät suurta huomiota. Hyvin nopeasti Suomeenkin tuli harrastelijoita ja asiasta kiinnostuneita henkilöitä, jotka hankkivat elokuvaprojektoreita ja kameroita itselleen. Varsinaisen sysäyksen ja ensiaskeleensa Suomalokuva sai kun Nikolai II kruunattiin Moskovassa 26. toukokuuta 1896. Tämän tilaisuuden tallensi Lumièren veljesten Moskovaan lähettämä Francis Doublier. Elokuvassa

oli mukana myös ensimmäiset suomalaiset; henkivartiokaartin upseeri C.G.E. Mannerheim, Venäjän laivaston pääesikunnan tuolloinen päällikkö Oskar von Kraemer sekä tsaarin hovimestari, kreivi Carl Alexander Armfelt (Sedergren ja Kippola 2009, 38).

Kuva 5. Johan Abraham Walfrid Grönroosin elokuvaesitys. (Valkola 2009).

Hyvin nopeasti Suomeen alkoi nousta elokuvateattereita ympäri maata. Myös erilaisia kiertäviä teattereita syntyi. Yhtenä merkittävänä uudistajana voisi mainita Johan Abraham Walfrid Grönroosin (kuva 5), joka kiertävän sirkuksensa yhteydessä näytti suurelle yleisölle myös elokuvia. Ensimmäisten Suomessa kuvattujen elokuvien kuten *Uutta Helsingissä; Nikolainkadun koulun koulunuorisoa välitunnilla* -tekijöistä ei ole tietoa. Elokuva sai ensi-iltansa Helsingin Siltasaarella joulukuun 3. päivänä 1904 (Sedergren ja Kippola 2009, 38).

Kuten muualla maailmassa niin myös Suomessa maailmansodilla oli merkittävä roolinsa dokumenttielokuvan historiassa. Ihmisillä ei ollut televisioita, mutta sen sijaan elokuva-teattereissa pyöri uutisiskuja, joissa kerrottiin uutisia sotarintamalta. Toisaalta ne olivat myös sotapropagandaa, jolla ylläpidettiin kansalaisten toivoa ja mielialaa.

Dokumenttielokuvien suosio on kasvanut vuosi vuodelta, mikä näkyy muun muassa eri festivaalien kävijämäärissä. Dokumenttielokuvia on ryhdytty myös levittämään normaaleissa elokuvateattereissa, mikä on uutta. Myös televisiossa dokumenttielokuvat ovat lisääntyneet ja niiden suosio on laajaa.

2.4 Bill Nicholsin moodiluokittelu

Dokumenttielokuvanhistorioitsija ja -teoreetikko Bill Nichols on jakanut dokumenttielokuvan eri suuntauksia moodeihin. Hän kehitti kuuden eri lajin määritelmän dokumenttielokuville, joilla eri tyyppisiä dokumentteja voidaan lähestyä. Nicholsin moodiluokittelua pidetään yleisesti pätevänä tapana jaotella dokumenttielokuvien lajeja.

Selittävässä moodissa kuvaa selitetään joko tekstein tai kertojäänen avulla. Suuriosa ensimmäisistä dokumenttielokuvista oli juuri selittävän moodin elokuvia. Luontodokumentit, historiadokumentit sekä tv-reportaasit edustavat usein selittävää moodia. Sotaaikana tehtiin valtavasti erilaisia uutisiskuja ja reportaaseja, jotka myös sopivat tähän genreen.

Havainnoivassa moodissa aihetta tai kohdehenkilöä lähestytään puuttumatta millään tavalla itse tilanteisiin tai tapahtumiin. Tämä tapa tehdä dokumenttielokuvaa vaatii myös tekijöiltään hyvin paljon aikaa, koska tavoitteena on, että dokumenttielokuvan henkilöt unohtaisivat kameran läsnäolon kokonaan.

Osallistuvassa moodissa elokuvan tekijät osallistuvat aktiivisesti tapahtumiin eivätkä yritäkään peitellä olemassaoloaan. Osallistuvan moodin dokumenttielokuvissa ei haittaa vaikka kameramies, puomimies tai jotkut muut työryhmäläiset näkyisivät kuvissa. Usein myös kameratyö ja kuvaaminen eivät ole niin elokuvamaista kuin muiden moodien dokumenteissa. Kuvissa vilahtavat varjot, kameran heiluminen sekä kuvaaminen ilman statiiivia kuuluvat asiaan ja ilmentävät tilanteen aitoutta. Myös elokuvan käsikirjoittaja tai ohjaaja saattaa hyvin usein olla itse myös kuvissa, selittämässä tilanteita tai kertojana. Michael Mooren dokumenttielokuvat edustavat nimenomaan juuri osallistuvaa moodia. Lisäksi useimmat luontodokumentit saattavat myös olla osallistuvan moodin elokuvia.

Refleksiivisessä moodissa näytetään dokumentin konstruktoitu luonne kokonaisuudessaan. Katsojasuhde ja dokumentin rakennetun luonteen ilmiantaminen ovat keskeisessä roolissa. Monitasoisella ironialla, parodialla ja satiirilla on usein tärkeä rooli. Tekijä, tekijyys ja teoksen konstruktionluonteisuus on vahvasti esillä. Tekijät eivät pyri vain tallentamaan ja toimimaan kronikoitsijoina vaan työstämään uudelleen kokemuksia äänen ja kuvan avulla. Myös lavastukset saattavat olla usein korostetun tyylieltyjä tai keinotekoisia. Esimerkkejä refleksiivisen moodin dokumenttielokuvista ovat Dziga Vertovin *Tšelovek s kinoapparatom* (1929), Errol Morrissin *The Thin Blue Line* (1988) sekä Michael Mooren *Roger and Me* (1989).

Poeettisessa moodissa dokumentin aihetta lähestytään abstraktisesti. Tässä tavassa tehdä dokumenttielokuva, korostetaan huomattavissa määrin visuaalisuutta ja erilaisia tunnelmia. Tapa viedä tarinaa eteenpäin on hyvin elokuvamainen ja musiikilla sekä rytmillä on usein myös merkittävä roolinsa kokonaisuudessa. Usein muun muassa elokuvan tekijän perhehistoriaa käsittelevät elokuvat ovat poeettisen moodin elokuvia. Pirjo Honkasalon *Melancholian 3 huonetta* on hyvä esimerkki poeettisen moodin dokumenttielokuvasta.

Performatiivisessa moodissa elokuva pitää sisällään fiktiivisiä kohtauksia, taiteellisia ja kokeellisia elementtejä. Historialliset dokumentit ja draamadokumentit ovat hyvin usein juuri performatiivisen moodin elokuvia. Historiallisissa dokumenteissahan on usein näytettyjä kohtauksia. Tosin Susanna Helke tulkitsee kirjassaan *Nanookin jälki, tyyli ja metodi dokumentaarisen ja fiktiivisen elokuvan rajalla*, että Nichols ei viittaa performatiivisuudella suoranaisesti esiintymiseen tai näyttelemiseen vaan kyse on painopisteen muuttumisesta tekijän ja esittämänsä aiheen tai kohdehenkilön välillä (Helke 2006, 56). P.V. Lehtisen vesiaiheet dokumentit voidaan luokitella performatiiviseen moodiin kuuluvaksi. (Nichols 2001.)

Nicholsin dokumenttielokuvien moodeja on siis kuusi, mutta moodijaottelu ei ole kuitenkaan aivan yksiselitteinen. 2000-luku on viihteellistänyt jossakin määrin myös dokumenttielokuvia ja niihin käytetään enemmän rahaa kuin aiemmin. Alalla on tekijöitä, jotka tietoisesti rikkovat eri genrejä ja hakevat uutta tapaa tehdä dokumenttielokuva. Lisäksi dokumentti voi pitää sisällään useita eri moodin elementtejä. Tämän Nichols on itsekin todennut useaan otteeseen eri tilanteissa. Myös Helken mukaan "uuden doku-

mentaarisen ilmaisun kohdalla yleistävyyden ongelma on erityisen suuri, sillä performatiivisuuden määrittelyssään Nichols viittaa niin laajaan kirjoon erilaisia ilmaisullisia piirteitä, että useimmat 'uudet' lähestymistavat jäävät vaille tarkempaa huomiota." (Helke 2006, 57.)

2.5 Kokeellinen dokumenttielokuva

Viime vuosina kokeellinen dokumentti on tullut osaksi festivaaleja ja dokumentteja. Helsingissä lyhytelokuvan Kettupäivillä on ollut nyt kahtena vuonna 2008 ja 2009 peräkkäin oma sarjansa kokeelliselle dokumentille. Yksi tunnetuimpia tekijöitä ja alan pioneereita kokeellisessa dokumentissa on Mika Taanila. Hänen poikkitaiteelliset teokset sijoittuvat dokumenttielokuvan, avantgarden ja videotaiteen välimaastoon. Mika Taanilan tunnetuimpia teoksia ovat lyhytelokuvat *Optinen ääni* (2005), *Tulevaisuus ei ole entisensä* (2002) ja *Futuro – tulevaisuuden olotila* (1998). Taanila on rikkonut dokumenttielokuvan rajoja ja muokannut omalta osaltaan tapaa ajatella dokumentaarisesti.

Usein kokeellisissa dokumenteissa ei sen kummemmin ryhdytä selittämään mistä on kysymys, ja se saattaa ollakin useimmille katsojille hiukan hämärän peitossa. Lisäksi eri tekniikoiden yhdistäminen ja suvereeni käyttö sekaisin on tyypillistä kokeelliselle dokumentille. Elokuvasaan *Optinen ääni* Taanila itse ohjasi kahta eri 16 mm:n projektorilla, jotka liikkuvat sivuttaissuuntaisesti esityksen aikana. Niinpä jokainen esitys oli myös samalla periaatteessa uniikki ja erilainen kuin muut.

Kokeellinen dokumenttielokuva jakaa vahvasti katsojien mielipiteitä: osa on niistä hyvinkin kiinnostunut ja osa ei ymmärrä niitä ollenkaan.

3 FIKTIOTA VAI FAKTAA

Dokumenttialalla on tekijöitä, jotka pitävät perinteistä tapaa työstää dokumenttia parhaimpana. Perinteisinä dokumentaristeina voi mainita esimerkiksi Jouko Aaltosen ja Jarmo Jääskeläisen. Vastakkainasettelua tuovat perinteitä rikkovat ohjaajat, kuten vaikkapa John Webster ja P.V. Lehtinen. Molemmat on nuoria elokuvantekijöitä, jotka käyttävät kokeilevaa luovuutta ja uusia tekniikoita dokumenttielokuviissaan.

Sekä John Webster (Kervinen 2005) että P.V. Lehtinen (Konttinen 2005) ovat molemmat sanoneet eri tilanteissa ja haastatteluissa, että heille ei ole merkitystä genremäärittelyillä. Tärkeintä näille molemmille elokuvantekijöille on tuottaa katsojalle elämys, jonka he kokevat elokuvateatterin penkiltä ja valkokankaalta käsin. Mutta toisaalta P.V. Lehtinen pohti eräässä keskustelussamme (Nollabudjetti 2008), että katsojat haluavat usein tietää mitä he katsovat ja minkä genren elokuvasta on kyse, ja se on yksi suurimmista syistä miksi eri genremäärittelyjä yleensä on. Mutta onko tämä tieto oikeasti katsojille tärkeää?

4 *NÄKKÄRIN VOIMALLA PEKINGIIN* -DOKUMENTTIELOKUVA

Perinteisen dokumentin rajojen rikkominen on kiehtova aihe, jota myös oman opinnäytetyöni teososassa *Näkkärin voimalla Pekingiin* pyrin toteuttamaan. Kuvasimme dokumenttiin fiktiivistä materiaalia, päähenkilön Jani Kallunkin subjektiivista näkymää, joka efektoitiin elokuvaan. Tämä idea tuli mieleen taustoitusta tehdessäni ja haastatellessani Jania. Hän kertoi minulle, ettei ole täysin sokea vaan sopivassa valaistuksessa näkee henkilöiden ääriiviivat. Pyysin kuvailemaan hyvin tarkkaan mitä hän näkee. Halusin ottaa mukaan tuon Janin subjektiivisen näyn konkretisoidakseni Janin kokemaa tilannetta. Lisäksi sillä saatiin sopivalla tavalla luotua omaa persoonallista ilmettä elokuvallamme sekä rikottua perinteistä dokumenttielokuvaa, joissa harvemmin käytetään erikoisefektejä. Janin subjektiivinen näky toteutettiin opintojemme bluescreen-kurssin yhteydessä. Kurssillamme oli Taideteollisesta korkeakoulusta lainassa iso bluescreenkangas, jonka edessä kaksi suomalaista judokaa otteli kameran kanssa antamieni ohjeiden mukaan. Otimme eri variaatioita kaatumisista, heitoista sekä ottelun eri tilanteista. Nämä kuvatut kohtaukset kuvaajamme Mika Tervonen sitten efektoi lopulliseen muotoonsa After effect -ohjelmalla.

Lisäksi fiktiivisiä ominaisuuksia tuotiin elokuvaan hidastuksilla ja nopeutuksilla. Olin alusta lähtien hahmotellut leikittelyä nopeutuksilla sekä hidastuksilla eri kohtauksissa, koska myös niillä elokuvaan saatiin mielestäni persoonallista ilmettä ja niillä pystyttiin rikkomaan perinteistä dokumenttia. Myös leikkaustyyliimme toteutettiin normaaleista dokumenttielokuvista poikkeavaan tyyliin. Yleensä perinteisessä dokumentissa tempo on aika hidas ja yksittäinen kuva saattaa kestää monta minuuttia. Olimme varanneet riittävästi kuvituskuvia, samoin kuin kuvasimme materiaalia alusta lähtien monista eri

kuvakulmista siten, että elokuva olisi mahdollista leikata nopeampi tempoisemmaksi ja enemmän fiktiivisen elokuvan omaiseksi.

Itse ohjauksessa suunnittelimme osan kohtauksista etukäteen, eikä kyseessä siten ollut täysin autenttinen tilanteen seuraaminen. Näistä hyvänä esimerkkinä voin mainita vaikka kortinpeluun Kuortaneen urheiluopistolla. Vaikka Janilla ja muilla olikin usein tapana iltaisin pelata korttia, oli tuo kortinpeluu järjestetty pelkästään elokuvamme tekemistä varten. Tosin he käyttäytyivät kaikesta huolimatta normaalisti ja siten kuin he olisivat käyttäytyneet muutenkin, vaikka emme olisikaan olleet kameramme kanssa seuraamassa tilannetta. Toinen hyvä esimerkki on kun Jani menee käymään sponsorinsa D-Collention luona ja tapaa yrityksen toimitusjohtajan Sami Seppälän. Tämäkin kohtaus oli etukäteen sovittu ja mietimme hyvin tarkkaan, miten Jani tulee paikalle. Samoin kuin mietimme sen, että minne he menevät puhumaan. Joissakin tilanteissa hiukan ohjailin heidän keskustelujaan, että saisimme jotain mielenkiintoista materiaalia elokuvaa varten. Lisäksi varastokohtaus, jossa Jani on Samin kanssa hakemassa varusteita, oli itseni ehdottama ja ideoima. Kuitenkin Jani käy toisinaan Samin luona ja he puhuvat samoista asioista kuin itse elokuvassakin, mutta tässä tilanne ei ollut täysin aito, koska ohjaajana tein siitä elokuvaan sopivamman. Missä menee raja, kun dokumentaarinen materiaali muuttuukin fiktiiviseksi? Tässä tapauksessa kohtaukset tehtiin fiktion keinoin ja ohjauksessa, mutta koska ne kuvasivat aitoja tilanteita, rajaa ei minusta vielä ylitetty dokumentaarisessa mielessä.

Idea dokumenttielokuvan aiheeseen syntyi, kun vuonna 2006 seurasin televisiosta Torinon talviparalympialaisia. Ruudulla täysin sokea henkilö syöksyi jyrkkää mäkeä alas edellään näkevä opas, joka ohjasi sokeaa syöksylaskijaa. Tämä tuntui todella hurjalta touhulta. Ryhdyin miettimään, miten vähän vammaisurheilusta onkaan tehty mitään juttuja. Valmistumiseni ajankohdan vuoksi talvilajit oli poissuljettu vaihtoehto, mutta kun tein taustatutkimusta löysin Jani Kallunkin, sokean judokan. Itse olen harrastanut taekwondo 17 vuotta, joten kamppailulajit ovat kiinnostaneet itseäni hyvin pitkään. Sokea judoka alkoi kiehtoa todella paljon. Aikani aiheita pyöriteltyäni, otin yhteyttä Suomen paralympiakomiteaan ja kerroin ideastani tehdä dokumenttielokuva Jani Kallunkin valmistautumisesta Pekingin paralympialaisiin. Innostukseni tarttui heihin hyvin nopeasti ja heidän kauttaan sain myös Janin yhteystiedot. Myös Jani lähti mukaan projektiin sen enempää kyselemättä.

Asiat etenivät hyvin nopeasti ja ensimmäiset kuvaukset alkoikin aika nopeasti syyskuussa 2007. Sen jälkeen olimme hyvin tiiviisti Janin sekä hänen valmentajansa mukana eri tilanteissa. Joka kuukausi kuvasimme jotain materiaalia elokuvaa varten.

Olin kirjoittanut käsikirjoituksen, jossa jokaiselle kuvaukselle oli oma tavoite mitä sieltä oltiin hakemassa. Pyrimme kuvaamaan muutakin kuin pelkkää urheilua ja harjoittelua, koska kyseessä ei ollut kuitenkaan pelkkä urheiludokumentti vaan kysymys oli jostain aivan muusta. Dokumentissa oli kyse poikkeuksellisesta henkilöstä ja hänen määrätietoisuudesta sekä itsevarmuudesta. Siitä kuinka joku on valmis tekemään niin paljon töitä tavoitteidensa eteen. Elokuva on henkilökuva Jani Kallunkista ja hänen uskomattoman positiivisesta asenteesta elämään.

Kuva 10. Dokumenttia kuvaamassa Helsingin lasipalatsissa, kuvassa Mika Tervonen, Toni De-gerlund ja Karri Neenberg. (Romppanen 2008).

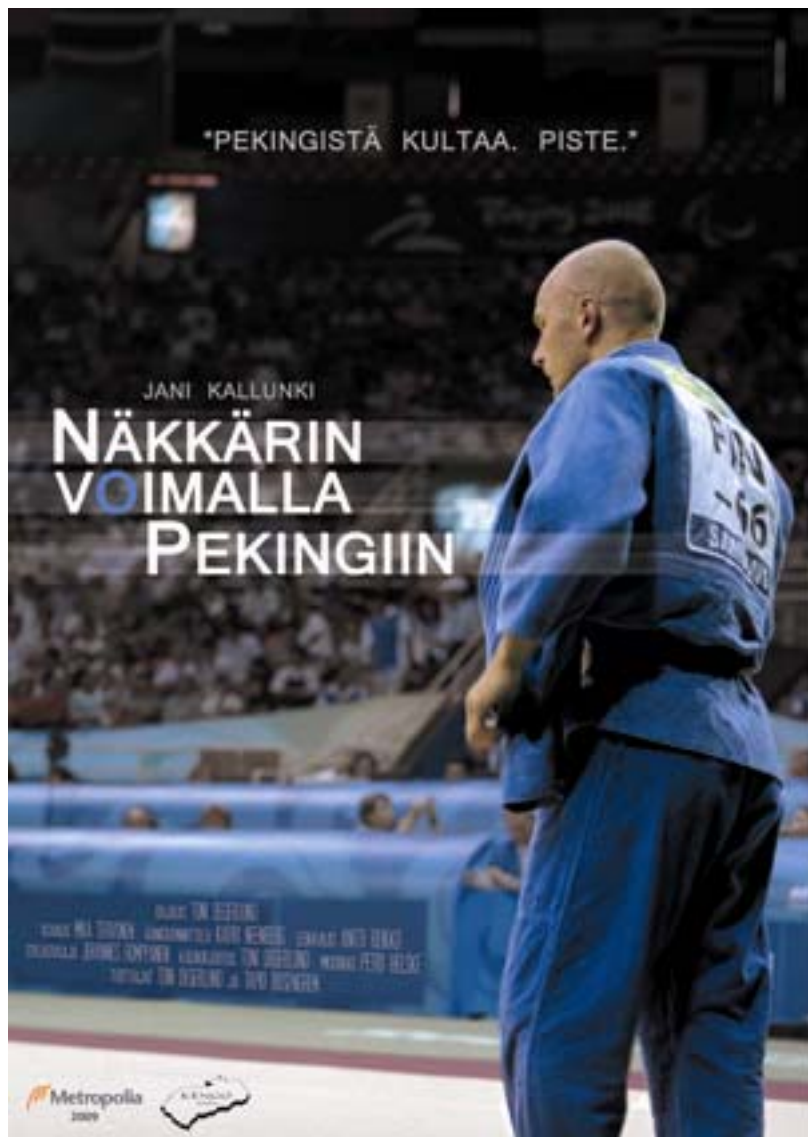
Elokuvan käsikirjoitus ei ollut aivan hirveän tarkka. Se koostui reilun vuoden mittaisesta kuvaussuunnitelmasta, joka ulottui aina Pekingin paralympialaisiin saakka. Joka kuukaudelle oli suunnitelmissa joku kuvauskeikka riippuen hiukan mitä Janin ohjelmassa oli ja miten Pekingin projekti eteni. Näille kuvauskeikoille olin ottanut jonkun tietyn tavoitteen, jota sieltä lähdimme hakemaan (kuva 10). Tavoite saattoi olla vaikkapa kysymys

siitä, miten Jani suhtautuu näkövammaansa. Tavoitteen kävimme työryhmämme kanssa läpi ja lähdimme sitä yhdessä tavoittelemaan.

Reilun vuoden aikana materiaalia tuli runsaasti, noin 38 tuntia. Tästä 38 tunnin materiaalista valitsin leikkaajalle Antille Riekolle yhdeksän tunnin mittaisen raakaleikkauksen, jota hän käytti lopullisessa leikatussa elokuvassa.

Kirjoitin myös Anttia varten leikkauskäsikirjoituksen, jossa oli alku, keskikohta ja loppu, eli perinteinen draamankaari, joka mielestäni kaikissa jutuissa on välttämätöntä. Myös Antille kirjoitin, mitä eri kohtauksissa haluaisin korostaa. Muuten annoin leikkaajallemme Antti Riekolle varsin vapaat kädet leikata elokuvaa. Kävimme leikkausvaiheessa neljä viisi kertaa katselupalavereja, joissa keskustelimme leikkauksesta ja joissa ehdotin muutoksia. Näin elokuvamme alkoi saada lihaa luittensa ympärille ja varsinainen tarina alkoi muodostua.

Leikkaus ja jälkituotanto olivat työläimpiä vaiheita dokumenttielokuvan tekemisessä. Kaikkineen elokuvan jälkituotantoon meni noin puolisen vuotta. Suurin työ oli itse materiaalin läpikäymisessä ja siirtämisessä nauhoilta kovalevyille digitaaliseen muotoon varsinaista editointia varten. Nauhoja oli tosiaan noin 38 tuntia. Mitään varsinaista genreä tai Nicholsonin moodia ei elokuvalle valittu, mutta tarkoitus oli pyrkiä rikkomaan perinteisen dokumentin rajoja, leikkaustyyllillä, efekteillä, äänimaailmalla sekä musiikilla. Elokuva on faktaa ja dokumentaarinen teos vaikka se on toteutettu osittain fiktiivisen elokuvan keinoin muun muassa ohjaamalla elokuvan keskeisiä henkilöitä sekä kuvaus- ja leikkaustyyllillä. Lopputulos oli hyvin pitkälti juuri sellainen kuin itse alun perin olin ajatellutkin, vaikka siinä näkyikin jokaisen työryhmäläisemme oma luova kädenjälki.

Kuva 11. *Näkkärin voimalla Pekingiin* -elokuvan juliste. (Tervonen 2009).

Kun luokittelen dokumenttielokuvaamme Nicholsinin moodien mukaan, *Näkkärin voimalla Pekingiin* -elokuva on sekoitus havainnoivaa, poeettista sekä performatiivista moodia. Havainnoivaa moodia on enimmäkseen, koska etupäässä seurasimme päähenkilöiden toimintaa sen enempää puuttumatta siihen. Lisäksi pienen johdattelun myötä annoimme heidän itse keskustella keskenään esimerkiksi vaikka omasta näkövammastaan ja miten he siihen suhtautuivat. Pyrimme käyttämään mahdollisimman paljon aikaa, jotta päähenkilöt unohtaisivat kameran läsnäolon ja käyttäytyisivät siten mahdollisimman normaalisti. Elokuvan loppuvaiheessa, jossa päähenkilö Jani keskittyi pronsiotteluun karvaan tappionsa jälkeen, onnistuimme tässä erinomaisesti, koska Jani ei tiennyt, että häntä kuvataan lämmittelyalueella, jonne ei normaalisti mediaa päästetty. Saimme kuitenkin järjestettyä itsellemme erikoisluvan ja siten kuvaus onnistui. Pyrim-

me tuomaan elokuvaamme mukaan myös poeettista moodia mahdollisimman paljon, että onnistuisimme tavoitteessamme rikkoa perinteisen dokumenttielokuvan rajoja. Näitä keinoja olivat tosiaan eri efektit, kuvaus- sekä leikkaustyyli. Pyrimme alusta lähtien ajattelemaan asiaa avarakatseisesti ja näkemään elokuvamme visuaalisesti jo kuvaus- ja tekovaiheessa. Samoin tästä syystä elokuvassa voidaan todeta olevan performatiivisen myös moodin elementtejä. Tosin siinä voidaan sanoa olevan hiukan kaikkia muitakin moodeja. Tämä onkin tyypillistä useimmissa dokumenttielokuvissa, vaikka joku tietty moodi onkin hallitseva. Perinteisen dokumentin rajojen rikkominen onnistui ihan kohtalaisesti ja lopputulos elokuvan tekijänä oli itseäni tyydyttävä. Olen yleensä varsin kriittinen omille tekemisilleni, mutta tekemäämme elokuvaa pystyn katsomaan ihan hyvillä mielin.

5 KYSELYTUTKIMUS

Miten dokumenteista kiinnostuneet ihmiset suhtautuvat fiktion ja faktan sekoittamiseen keskenään tai eri genrejen sotkemisen? Tästä otin selvää kyselyllä, jonka toteutin tammikuussa 2009 DocPoint-festivaalin aikana. Festivaalilla katsojia pyydettiin täyttämään kyselykaavake (liite 1). Kaavakkeet olivat Maxim -elokuvateatterin infotiskillä pahvilaatikossa, josta jokainen halukas pystyi sen täyttämään, mutta tämän lisäksi infon työntekijät jakoivat niitä vielä erikseen.

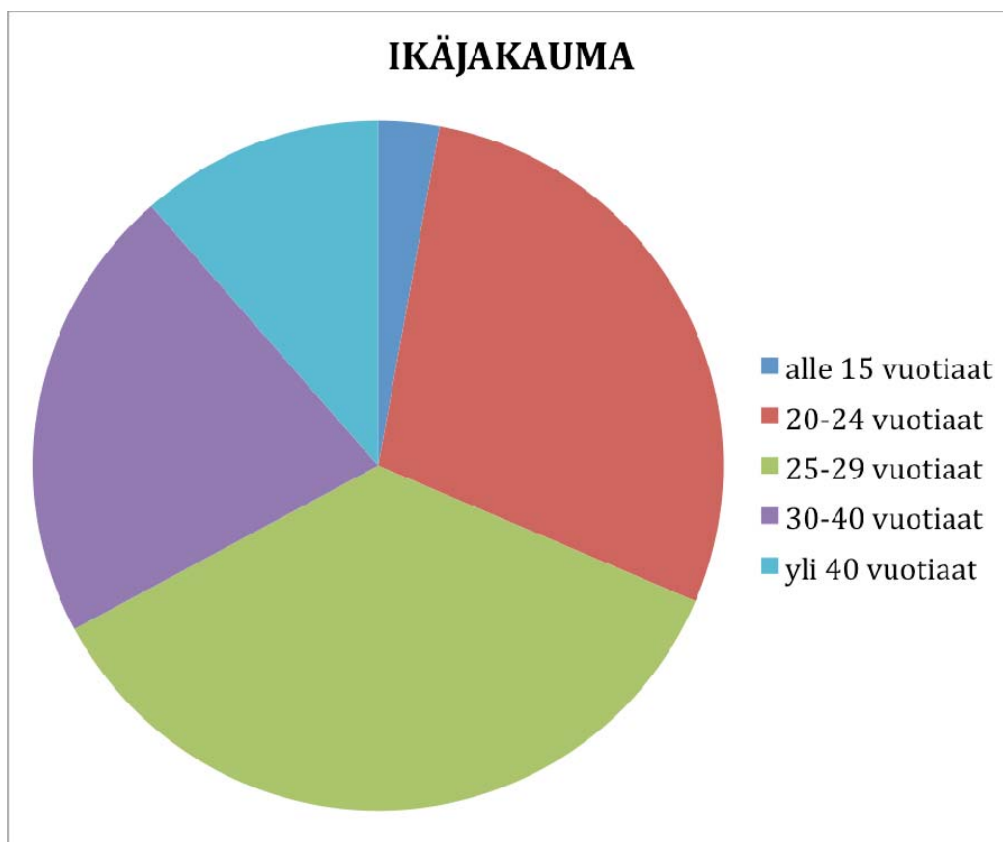
Kyselylomakkeita jaettiin 100 kappaletta DocPoint 2009 -festivaalin yhteydessä. Neljän päivän aikana kyselylomakkeita palautettiin 70 kappaletta, mihin itse olin varsin tyytyväinen. Vastanneet jakaantui myös sopivasti eri-ikäisiin, eri sukupuoliin ja eri alan ihmisiin, jolloin siitä sai hyvää vertailukohtaa.

Naisia vastanneissa oli reilusti enemmän, josta voi vetää johtopäätökset, että myös yleisö oli muutenkin festivaalilla naisvoittoista. Voi tietysti olla, että Maximiin oli valikoitunut elokuvia, jotka kiinnostivat enimmäkseen naisia. Muiden elokuvateattereiden tilanteesta en ollut tietoinen, koska kysely toteutettiin ainoastaan Maximissa, jossa itse työskentelin festivaalin aikana teknisenä tukihenkilönä. Maximin osalta naisvoittoisuus kuitenkin oli havaittavissa.

Taulukko 1. Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma.

IKÄ	NAISET		MIEHET		KOKONAISUUS	
alle 15 vuotiaat	2 kpl	4 %	0 kpl	0 %	2 kpl	3 %
20-24 vuotiaat	17 kpl	38 %	3 kpl	12 %	20 kpl	29 %
25-29 vuotiaat	16 kpl	36 %	9 kpl	36 %	25 kpl	36 %
30-40 vuotiaat	5 kpl	11 %	10 kpl	40 %	15 kpl	21 %
yli 40 vuotiaat	5 kpl	11 %	3 kpl	12 %	8 kpl	11 %
yhteensä:	45 kpl	100 %	25 kpl	100 %	70 kpl	100 %

Naisissa suurin ikäryhmä, joka kyselykaavakkeen palautti, oli 20–24-vuotiaat. Tosin melkein yhtä iso ryhmä oli 25–29-vuotiaat, ainoastaan yksi palauttaja vähemmän kuin 20–24-vuotiaissa. Lisäksi naisten joukossa oli kaksi alle 15-vuotiasta. Miehistä vastaavasti suurin ikäryhmä oli 30–40-vuotiaat, mistä voisi päätellä, että nuorempia miehiä dokumenttielokuvat eivät kiinnostaneet ainakaan Maximissa samassa mittakaavassa kuin samanikäisiä naisia. (Taulukko 1.) Kokonaisuutta tarkasteltaessa selkeästi suurin palauttajaryhmä kuitenkin oli 25-29-vuotiaat (kuvio 1). Tämän ikäiset ovatkin todennäköisesti ainakin kyselyn perusteella kaikkein eniten dokumenttielokuvista kiinnostuneita riippumatta sukupuolesta.

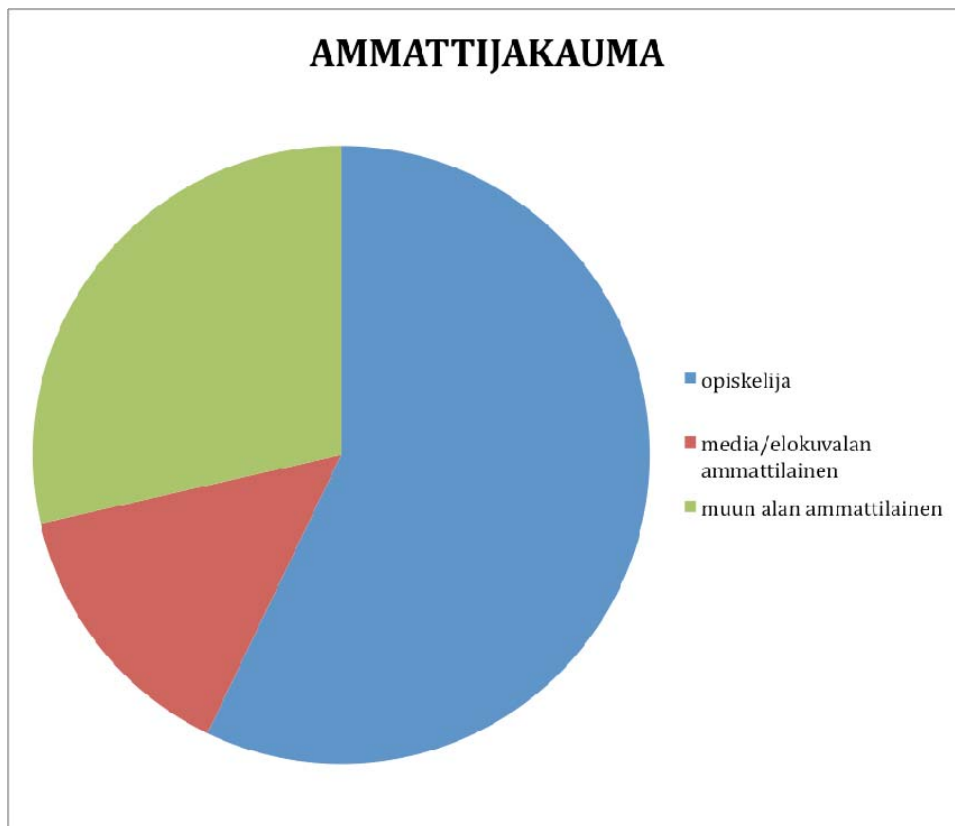

Kuvio 1. Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma kokonaisuudessaan.

Taulukko 2. Kyselyyn vastanneiden ammattijakauma.

AMMATTI	NAISET		MIEHET		KOKONAISUUS	
opiskelija	27 kpl	60 %	13 kpl	52 %	40 kpl	57 %
media/elokuvaalan ammattilainen	5 kpl	11 %	5 kpl	20 %	10 kpl	14 %
muun alan ammattilainen	13 kpl	29 %	7 kpl	28 %	20 kpl	29 %
yhteensä:	45 kpl	100 %	25 kpl	100 %	70 kpl	100 %

Ammattikyselyssä sekä nais- ja miesopiskelijoitten osuus oli selkeästi suurin. Valtaosa opiskeli viestintää tai mediaa, joten heidän kiinnostus dokumenttielokuviin kohtaan joihtui aika pitkälti tästä. Media- ja elokuvan alan ammattilaisia oli jonkin verran vastanneissa. (Taulukko 2.) Heillekin kiinnostus dokumenttielokuvaan kohtaan tuli jo pelkäämään ammatin kautta. Loput vastanneista kuuluivat muun alan ammattilaisiin. Kuitenkin hyvin suuri osa vastanneista oli jossain yhteydessä dokumenttielokuvaan opiskeluiden tai työnsä kautta ja tämä on hyvä pitää mielessä analysoitaessa kyselyn tuloksia. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Kyselyyn vastanneiden ammattijakauma kokonaisuudessaan.

Sukupuolijakauma antoi kyselyn perusteella kuvan, että naiset olisivat kiinnostuneempia dokumenttielokuvista (kuvio 3). Tai sitten miehet eivät vaan halunneet osallistua kyselyyn. Tosin naisvoittoisuus oli havaittavissa itse festivaaliyleisössäkin. Pitää kuitenkin muistaa, että kysely toteutettiin ainoastaan yhdessä festivaalin elokuvateattereista, Maximissa.

Kuvio 3. Kyselyn sukupuolijakauma.

Valtaosa vastanneista oli hyvin kiinnostunut dokumenttielokuvista. Tosin on syytä muistaa, että kysely toteutettiin DocPoint-festivaalilla, jossa ei todennäköisesti käykään juuri muita kuin ihmisiä, joita dokumenttielokuvat kiinnostavat. Tästäkään ryhmästä kaikki eivät kuitenkaan seuranneet aktiivisesti dokumenttielokuvia televisiosta vaan enimmäkseen elokuvateattereissa sekä festivaaleilla. Dokumentin tyylisuunnan tietämisellä ei ihmisillä tuntunut olevan niin suurta merkitystä. Fiktion ja faktan sekoittaminen jakoi mielipiteitä vahvimmin, kuitenkin siten, että pieni enemmistö suhtautui siihen suopeasti. Animaatio ja muut uudet tavat tehdä dokumenttia olivat vastanneiden mielestä hyväksyttävissä. (Taulukko 3 ja 4.)

Taulukko 3. Kyselyn vastauksien tulokset kokonaisuudessaan.

(1=ei yhtään samaa mieltä, 2=osittain samaa mieltä, 3=ei mielipidettä, 4=osittain samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä)

Kysymykset / naiset sekä miehet:	1	2	3	4	5
1. Dokumenttielokuvat kiinnostavat minua	0	1	1	13	55
2. Katson televisiosta enimmäkseen dokumentteja	7	23	16	18	6
3. Minulle on tärkeää tietää mitä tyyliuuntaa dokumentti edustaa	8	19	22	18	3
4. Mielestäni dokumenttielokuvassa voi fiktiota ja faktaa sekoittaa keskenään	6	25	2	26	11
5. Eri tyyliuuntia voi sekoittaa keskenään samassa elokuvassa	1	1	9	24	37
6. Pidän kokeellisista elokuvista/dokumenteista	2	6	10	26	27
7. Animaatiota voi käyttää dokumentin tehokeinona	0	0	8	22	40

Taulukko 4. Kyselyn vastanneiden naisten tulokset.

(1=ei yhtään samaa mieltä, 2=osittain samaa mieltä, 3=ei mielipidettä, 4=osittain samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä)

Kysymykset / naiset:	1	2	3	4	5
1. Dokumenttielokuvat kiinnostavat minua	0	1	1	7	35
2. Katson televisiosta enimmäkseen dokumentteja	6	16	8	11	3
3. Minulle on tärkeää tietää mitä tyyliuuntaa dokumentti edustaa	5	14	15	7	3
4. Mielestäni dokumenttielokuvassa voi fiktiota ja faktaa sekoittaa keskenään	3	15	0	18	8
5. Eri tyyliuuntia voi sekoittaa keskenään samassa elokuvassa	0	0	6	12	28
6. Pidän kokeellisista elokuvista/dokumenteista	1	4	7	10	22
7. Animaatiota voi käyttää dokumentin tehokeinona	0	0	5	12	27

Jotta voisin hiukan vertailla vastauksia keskenään ja vetää niistä johtopäätöksiä, päätin erotella naiset ja miehet toisistaan, vaikka arvioin myös koko joukkoa kokonaisuudessaan. Valtaosa kyselyyn vastanneista naisista oli aidosti hyvin kiinnostunut dokumenttielokuvista, vaikkakaan eivät niitä televisiosta kyselyn mukaan aktiivisesti seuranneet. Naiset olivat myös paljon avoimempia fiktion ja faktan sekoittamisen suhteen miehiin

verrattuna. Heille elokuvan lopputulos tuntui olevan tärkeintä, ei se miten se on tehty. Toki naisistakin löytyi joukko perinteisesti ajattelevia, jotka eivät täysin lämpene kokeellisista dokumenteista tai uusista tavoista tehdä dokumentaarista elokuvaa.

Myös miesvastaajista miltei kaikki olivat hyvin kiinnostuneita dokumenttielokuvista. Toisin heistäkin osa ei aktiivisesti seurannut niitä televisiosta. Kuitenkin miesten suhtautuminen perinteisen dokumentin rajojen rikkomiseen oli paljon maltillisempaa kuin naisilla ja heidän vastauksista paistoi selvä varauksellisuus liian kokeilevaa dokumenttia kohtaan. (Taulukko 5.)

Taulukko 5. Kyselyn vastanneiden miesten tulokset.

(1=ei yhtään samaa mieltä, 2=osittain samaa mieltä, 3=ei mielipidettä, 4=osittain samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä)

Kysymykset / miehet:	1	2	3	4	5
1. Dokumenttielokuvat kiinnostavat minua	0	0	0	6	20
2. Katson televisiosta enimmäkseen dokumentteja	1	7	8	7	3
3. Minulle on tärkeää tietää mitä tyyliisuuntia dokumentti edustaa	3	5	7	11	0
4. Mielestäni dokumenttielokuvassa voi fiktiota ja faktaa sekoittaa keskenään	3	10	2	8	3
5. Eri tyyliisuuntia voi sekoittaa keskenään samassa elokuvassa	1	1	3	12	9
6. Pidän kokeellisista elokuvista/dokumenteista	1	1	3	16	5
7. Animaatiota voi käyttää dokumentin tehokeinona	0	0	3	10	13

Oli mielenkiintoista tutkia naisten ja miesten välisiä eroja kyselyn kautta. Kyselyn kautta voisi tehdä johtopäätöksen, että yleisesti dokumenttielokuvat kiinnostavat naisia hieman enemmän kuin miehiä. Lisäksi naisten suhtautuminen perinteisen dokumenttielokuvan rajojen rikkomiseen sekä aivan uudenlaiseen tapaan esittää dokumentaarista materiaalia, kuten vaikkapa animaatioon, on hieman avoimempi kuin miehillä. Toisaalta ajatukset sekä arvot muuttuvat aivan varmasti matkan varrella, kun dokumenttielokuvien suosia vain kasvaa ja perinteisen dokumenttielokuvan rajat hämärtyvät entistään.

Dokumenttielokuvat ja dokumenttielokuva-festivaalit ovat suosiossa ja suosio tuntuu vain kasvavan. Myös eri ryhmien kiinnostus tulee varmasti tulevaisuudessa lisääntymään dokumenttielokuvaan kohden. Tämän seikan johdosta uskon myös, että dokumenttielokuvan perinteiset rajat tulevat hämärtyämään tulevaisuudessa entuudestaan. (Kuvio 4.)

Kuvio 4. Kyselyyn vastanneiden kiinnostus dokumenttielokuvaan kohtaan.

Naisia kyselyn mukaan kiinnostivat dokumenttielokuvat paljon vaikka harva niitä mitenkään aktiivisesti televisiosta seurasi. Dokumenttielokuvia siis seurattiin etupäässä eri festivaaleilla, joista DocPoint on tällä hetkellä Suomen ja pohjoismaiden suurin elokuva-festivaali. Naisille ei myöskään tuntunut olevan niin hirveän tärkeää tietää etukäteen, mitä tyyliä elokuva edustaa. Aihe veti naisia näytöksiin ja analyysit tehtiin vasta elokuvan jälkeen. Fiktio ja faktan sekoittaminen keskenään jakoi naisia selkeästi kahteen eri ryhmään, toinen puoli suhtautui siihen suopeasti ja toinen varauksellisemmin. Suurin osa naisista oli kiinnostunut kokeellisista dokumenttielokuvista ja suhtautui niihin mielenkiinnolla. Myös animoitu dokumentti sai naisten hiljaisen hyväksynnän. (Kuvio 5.)

Kuvio 5. Kyselyyn vastanneiden mielipide fiktion ja faktan sekoittamisesta dokumenttielokuvassa.

Kaikki miehet, jotka olivat näytöksiin tulleet ja vastasivat kyselyyn, olivat selkeästi hyvin kiinnostuneita dokumenttielokuvista. Dokumenteista kiinnostuneet miehet tuntuivat seuraavan niitä myös aktiivisemmin televisiosta kuin naiset ainakin kyselyn perusteella. Kuitenkin miehille tuntui olevan paljon tärkeämpää kuin naisille tietää ennen näytöstä mitä tyyliisuuntaa dokumenttielokuva tulee käsittelemään. Vaikka fiktion ja faktan sekoittamisen suhteen miehetkin jakautuivat kahteen eri ryhmään, niin aavistuksen verran enemmän kyselyyn vastanneista suhtautui negatiivisesti ajatukseen. Eri tyyliisuuntien sekoittamisen suhteen miehet kuitenkin olivat ihan yhtä avoimia kuin naisetkin. Kuitenkin hiukan skeptisemmin ja varauksellisemmin miehet tuntuivat suhtautuvan kokeellisiin elokuviin, vaikka animoidut dokumentit taas vastaavasti kiinnosti myös miehiä paljon.

Avoimien kysymysten vastaukset olivat mielenkiintoisia ja avartavia. Ohessa hiukan analysointia avoimista kysymyksistä. Kyselyyn vastanneista naisista aika moni oli DocPoint-festivaalien vakiokävijäkuntaa. He olivat osallistuneet festivaaleille jo useamman vuoden ajan. Aika yllättävää itselleni oli se seikka, että useat naisista eivät seuranneet dokumentteja televisiosta siitä yksinkertaisesta syystä, etteivät omistaneet televisiota.

Tosin tämä oli perusteltua, koska suurin osa oli opiskelijoita eivätkä siten omistaneet televisiota.

Mikään yksittäinen dokumenttielokuva, joka olisi kiinnostanut naisia aivan erityisesti, ei korostunut ylitse muiden, mutta selkeästi paljon puhutut *La Vida Loca* ja *Waltz with Bashir* aika moni nainen mainitsi kyselykaavakkeissaan. DocPointin animoidut dokumenttielokuvat tuntuivat muutenkin kiinnostavan naisia paljon.

Miesten avoimista kysymyksistä pystyin analysoimaan sen, että dokumentit kiinnostavat ja niitä pyrittiin seuraamaan niin paljon kuin aika antaa mahdollisuutta. Osa kertoi myös työnsä puolesta seuraavansa dokumentteja. Kolme dokumenttielokuvaa erottautui avoimista kysymyksistä selkeästi: *Waltz with Bashir*, *La Vida Loca* sekä *Burma VJ*. Tosin kyseisiä elokuvia oli markkinoitu paljon jo ennen festivaaliakin, joten ne yleisestikin olivat jo loppuunmyytyjä ja festivaalien suosituimpia.

Kyselyn yhteenvedona voisi palata varsinaiseen tutkimuskysymykseen, joka oli kyselyn tavoitteena: miten ihmiset suhtautuvat fiktion ja faktan sekoittamiseen keskenään. Tulosten ja vastausten perusteella mielipiteet jakaantuivat aika tasan. Vanhemmat vastaajat suhtautuivat negatiivisemmin asiaan, kun taas nuoremmat olivat avarakatseisempia. Naiset suhtautuivat kokonaisuudessaan myötämielisemmin fiktion ja faktan sekoittamiseen keskenään kuin miehet. Kyselyn kautta voi kuitenkin vetää sen johtopäätöksen, että perinteinen dokumenttielokuva tulee aivan varmasti muuttamaan muotoaan tulevaisuudessa.

6 LOPPUPOHDINTAA JA ANALYYSI

Dokumenttielokuvat ovat aivan selkeässä nosteessa ja kiinnostus niitä kohtaan kasvaa vuosi vuodelta. Tämän voi helposti havainnoida vaikkapa DocPoint-festivaalin kävijöiden määrässä sekä festivaalin suosiossa. Lisäksi Suomeen samoin kuin muualle maailmaan on tullut useita dokumenttielokuvafestivaaleja. Dokumenttielokuvia on ryhdytty levittämään elokuvateattereissa ja televisiosta tulee paljon dokumenttielokuvia, jotka kiinnostavat ihmisiä.

Perinteisen dokumentin rajat ovat liikkuneet ja hämärtyneet. On tullut kokeellista dokumenttia ja aivan uusia tapoja ilmaista dokumentaarista materiaalia vaikkapa anima-

tion keinoin. Myös fiktiivisen materiaalin ja dokumentaarisen materiaalin käyttö keskenään on yleisempää kuin aiemmin.

Useat dokumentaristit sekä elokuvan tekijät tekevät elokuvia, jotka kiinnostavat ihmisiä, puhuttelevat heitä ja joita ihmiset kävisivät katsomassa elokuvateattereissa. Pitkissä dokumenttielokuvissa lähtökohta elokuvaa tehtäessä on usein saada projekti elokuvateatterilevitykseen.

Näkkärin voimalla Pekingiin -dokumentissa lähtökohtaksi otettiin pyrkimys tehdä rajoja rikkovaa dokumenttia. Alun perin mukaan oli tarkoitus tehdä myös animaatiota, mutta tämä valitettavasti epäonnistui aikatauluongelmien vuoksi. Lähtökohtaisesti projekti kuitenkin onnistui kohtalaisen hyvin. Kaikille mukana olleille dokumenttielokuvan tekeminen oli aivan uutta. Toisaalta se oli projektin kannalta onni, koska silloin kenelläkään ei ollut mitään käsitystä siitä, miten dokumenttielokuva pitäisi tehdä. Kuitenkin lopputulos on tässäkin projektissa tärkein, ei se miten tehtiin ja miten päästiin maaliin.

Leikkaajamme Antti Reikko leikkasi ensimmäisen dokumenttielokuvansa. Aiemmin hän oli leikannut lähinnä musiikkivideoita sekä eri elokuvien trailereita. Tämäkin oli projektillämme onni, koska leikkaajan näkemys ja luova työ näkyy niin selkeästi lopputuloksessa. Vaikka ohjaajana osallistuinkin aktiivisesti leikkausprosessiin, annoin leikkaajallemme Antti Reikolle taiteellisesti vapaat kädet.

Perinteisen dokumentin rajojen rikkomiseen liittyvää ajatusta ja tematiikkaa lähdin hakemaan myös DocPoint-festivaalilta 2009. Halusin selvittää, mitä suuri yleisö, ihmiset, jotka käyvät elokuvateattereissa katsomassa dokumentteja, on mieltä kokeellisista dokumenteista sekä fiktion ja faktan sekoittamisesta keskenään. Kysely vahvisti käsitystäni siitä, että dokumentti tulee muuttamaan muotoaan tulevaisuudessa. Se kiinnostaa ihmisiä. Nuoret ihmiset suhtautuvat suopeammin perinteisen dokumentin rajoja rikkovaan työskentelytapaan. Kyselystä sai mielikuvan, että naiset olisivat hieman kiinnostuneempia dokumenttielokuvista kuin miehet. Mutta joka tapauksessa dokumenttielokuvat tuntuvat kiinnostavan, ja ne keräävät ihmisiä festivaaleille ja elokuvateattereihin.

LÄHTEET

- Aaltonen, Jouko 2006. Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa – Dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi. Helsinki: Like.
- Arts on the Move 2010. FREE Screening of Waltz With Bashir at Columbia/Barnard Tonight, Kuva elokuvan "Waltz with Bashir" julisteesta, [Verkkodokumentti] <<http://artsonthemove.files.wordpress.com/2009/10/waltz-with-bashir.jpg>> (luettu 11.2.2010).
- Von Bagh, Peter 2002. Peili jolla oli muisti. Elokuvallinen kollaasi kadonneen ajan merkityksen hahmottajana. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Von Bagh, Peter 2007. Vuosisadan tarina. Dokumenttielokuvan historia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Flickr from yahoo 2010. Louis Lumiere with microscope and test tubes [Verkkodokumentti] <http://farm4.static.flickr.com/3151/2678236812_004209fdca.jpg> (luettu 11.2.2010).
- Helke, Susanna 2006. Nanookin jälki – Tyyli ja metodi dokumentaarisen ja fiktiivisen elokuvan rajalla. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Jacobs, Lewis 1971. Precursors and Prototypes. Teoksessa The Documentary Tradition. Toim. Lewis Jacobs. New York: W.W. Norton & Company Inc.
- Kervinen, Elina 2005. Tarinoita arjen takaa. Ylioppilaslehti 1/2005. [Verkkodokumentti] <<http://www.ylioppilaslehti.fi/2005/050114/webster.html>> (luettu 11.2.2010).
- Konttinen, Santeri 2005. Ohjaaja PV Lehtinen – kohti visuaalista täydellisyyttä. Polyteekkari 1/2005. [Verkkodokumentti] <<http://www.polyteekkari.fi/pt.pl?juttu=969>> (luettu 11.2.2010).
- Nichols, Bill 2001. Introduction to Documentary. Bloomington: Indiana University Press.

Nollabudjetti 2008. P.V. Lehtisen TV-haastattelu, haastattelijana Toni Degerlund. Esitetty Dinateeveellä 6.11.2008.

North, Dan 2010. Georges Méliès. A Magician at Work, kuva Georges Méliès:stä, [Verkkodokumentti] <<http://drnorth.files.wordpress.com/2009/11/georges-melies.jpg>> (luettu 11.2.2010).

Romppanen, Johannes 2008. Stillkuva Helsingin lasipalatsin edestä kuvausprosessin aikana.

Sedergren, Jari ja Kippola, Ilkka 2009. Dokumentin ytimessä. Suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia 1904–1944. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tervonen, Mika 2009. *Näkkärin voimalla Pekingiin* -elokuvan juliste.

University libraries of Washington 2010. The criterion collection, elokuvan *Nanook, pakkasen poika* DVD:n kansi. [Verkkodokumentti] <<http://www.lib.washington.edu/media/criterion/images/nanookofthenorth.jpg>> (luettu 11.2.2010).

Valkola, Jarmo 2009. Jari Sedergren ja Ilkka Kippola -Dokumentin ytimessä: Suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia 1904-1944, Johan Abraham Walfrid Grönroos oli vuosisadan vaihteen kinematografi. [Verkkodokumentti] <http://www.savonsanomat.fi/multimedia/dynamic/00101/dokumentti7_101881a1.jpg> (luettu 11.2.2010).

DOKKARIKYSELY

Docpoint 2009 - Elokvateatteri Maximin aula

	kpl	Prosenttia
Kyselyitä yhteensä:	100	
Vastanneita yhteensä:	70	70,00 %
Naisia:	45	64,29 %
alle 15 vuotiaita (naisista):	2	4,44 %
20-24 vuotiaita (naisista):	17	37,78 %
25-29 vuotiaita (naisista):	16	35,56 %
30-40 vuotiaita (naisista):	5	11,11 %
yli 40 vuotiaita (naisista):	5	11,11 %
opiskelija (naisista):	27	60,00 %
media/elokuva-alan ammattilainen (naisista):	5	11,11 %
muun alan ammattilainen (naisista):	13	28,89 %
Miehiä:	25	35,71 %
alle 15 vuotiaita (miehistä):	0	0,00 %
20-24 vuotiaita (miehistä):	3	12,00 %
25-29 vuotiaita (miehistä):	9	36,00 %
30-40 vuotiaita (miehistä):	10	40,00 %
yli 40 vuotiaita (miehistä):	3	12,00 %
opiskelija (miehistä):	13	52,00 %
media/elokuva-alan ammattilaine (miehistä)n:	5	20,00 %
muun alan ammattilainen (miehistä):	7	28,00 %

(1=ei yhtään samaa mieltä, 2=osittain samaa mieltä, 3=ei mielipidettä, 4=osittain samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä)

Kysymykset / naiset sekä miehet:	1	2	3	4	5
1. Dokumenttielokuvat kiinnostavat minua	0	1	1	13	55
2. Katson televisiosta enimmäkseen dokumentteja	7	23	16	18	6
3. Minulle on tärkeää tietää mitä tyylisuuntaa dokumentti edustaa	8	19	22	18	3
4. Mielestäni dokumenttielokuvassa voi fiktiota ja faktaa sekoittaa keskenään	6	25	2	26	11
5. Eri tyylisuuntia voi sekoittaa keskenään samassa elokuvassa	1	1	9	24	37
6. Pidän kokeellisista elokuvista/dokumenteista	2	6	10	26	27
7. Animaatiota voi käyttää dokumentin tehokeinona	0	0	8	22	40

Kysymykset / naiset sekä miehet:	1	2	3	4	5
1. Dokumenttielokuvat kiinnostavat minua	0,00 %	1,43 %	1,43 %	18,57 %	78,57 %
2. Katson televisiosta enimmäkseen dokumentteja	10,00 %	32,86 %	22,86 %	25,71 %	8,57 %
3. Minulle on tärkeää tietää mitä tyylisuuntaa dokumentti edustaa	11,43 %	27,14 %	31,43 %	25,71 %	4,29 %
4. Mielestäni dokumenttielokuvassa voi fiktiota ja faktaa sekoittaa keskenään	8,57 %	35,71 %	2,86 %	37,14 %	15,71 %
5. Eri tyylisuuntia voi sekoittaa keskenään samassa elokuvassa	1,43 %	1,43 %	12,86 %	34,29 %	52,86 %
6. Pidän kokeellisista elokuvista/dokumenteista	2,86 %	8,57 %	14,29 %	37,14 %	38,57 %
7. Animaatiota voi käyttää dokumentin tehokeinona	0,00 %	0,00 %	11,43 %	31,43 %	57,14 %

(1=ei yhtään samaa mieltä, 2=osittain samaa mieltä, 3=ei mielipidettä, 4=osittain samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä)

Kysymykset / naiset:	1	2	3	4	5
1. Dokumenttielokuvat kiinnostavat minua	0	1	1	7	35
2. Katson televisiosta enimmäkseen dokumentteja	6	16	8	11	3
3. Minulle on tärkeää tietää mitä tyyliisuuntaa dokumentti edustaa	5	14	15	7	3
4. Mielestäni dokumenttielokuvassa voi fiktiota ja faktaa sekoittaa keskenään	3	15	0	18	8
5. Eri tyyliisuuntia voi sekoittaa keskenään samassa elokuvassa	0	0	6	12	28
6. Pidän kokeellisista elokuvista/dokumenteista	1	4	7	10	22
7. Animaatiota voi käyttää dokumentin tehokeinona	0	0	5	12	27

Kysymykset / naiset:	1	2	3	4	5
1. Dokumenttielokuvat kiinnostavat minua	0,00 %	2,22 %	2,22 %	15,56 %	77,78 %
2. Katson televisiosta enimmäkseen dokumentteja	13,33 %	35,56 %	17,78 %	24,44 %	6,67 %
3. Minulle on tärkeää tietää mitä tyyliisuuntaa dokumentti edustaa	11,11 %	31,11 %	33,33 %	15,56 %	6,67 %
4. Mielestäni dokumenttielokuvassa voi fiktiota ja faktaa sekoittaa keskenään	6,67 %	33,33 %	0,00 %	40,00 %	17,78 %
5. Eri tyyliisuuntia voi sekoittaa keskenään samassa elokuvassa	0,00 %	0,00 %	13,33 %	26,67 %	62,22 %
6. Pidän kokeellisista elokuvista/dokumenteista	2,22 %	8,89 %	15,56 %	22,22 %	48,89 %
7. Animaatiota voi käyttää dokumentin tehokeinona	0,00 %	0,00 %	11,11 %	26,67 %	60,00 %

(1=ei yhtään samaa mieltä, 2=osittain samaa mieltä, 3=ei mielipidettä, 4=osittain samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä)

Kysymykset / miehet:	1	2	3	4	5
1. Dokumenttielokuvat kiinnostavat minua	0	0	0	6	20
2. Katson televisiosta enimmäkseen dokumentteja	1	7	8	7	3
3. Minulle on tärkeää tietää mitä tyyliisuuntaa dokumentti edustaa	3	5	7	11	0
4. Mielestäni dokumenttielokuvassa voi fiktiota ja faktaa sekoittaa keskenään	3	10	2	8	3
5. Eri tyyliisuuntia voi sekoittaa keskenään samassa elokuvassa	1	1	3	12	9
6. Pidän kokeellisista elokuvista/dokumenteista	1	1	3	16	5
7. Animaatiota voi käyttää dokumentin tehokeinona	0	0	3	10	13

Kysymykset / miehet:	1	2	3	4	5
1. Dokumenttielokuvat kiinnostavat minua	0,00 %	0,00 %	0,00 %	24,00 %	80,00 %
2. Katson televisiosta enimmäkseen dokumentteja	4,00 %	28,00 %	32,00 %	28,00 %	12,00 %
3. Minulle on tärkeää tietää mitä tyyliisuuntaa dokumentti edustaa	12,00 %	20,00 %	28,00 %	44,00 %	0,00 %
4. Mielestäni dokumenttielokuvassa voi fiktiota ja faktaa sekoittaa keskenään	12,00 %	40,00 %	8,00 %	32,00 %	12,00 %
5. Eri tyyliisuuntia voi sekoittaa keskenään samassa elokuvassa	4,00 %	4,00 %	12,00 %	48,00 %	36,00 %
6. Pidän kokeellisista elokuvista/dokumenteista	4,00 %	4,00 %	12,00 %	64,00 %	20,00 %
7. Animaatiota voi käyttää dokumentin tehokeinona	0,00 %	0,00 %	12,00 %	40,00 %	52,00 %

DOKKARIKYSELY

Olisimme hyvin kiitollisia jos vastaisitte oheiseen kyselyyn. Vastauksia tullaan käyttämään osana AMK:n opinnäytetyön kirjallista osaa. Kiitokset vaivannäöstä ☺

Vastajaan perustiedot: IKÄ ____ SUKUPUOLI _____ AMMATTI

Arvioi seuraavia väittämiä asteikolla

1 = ei yhtään samaa mieltä

2 = osittain eri mieltä

3 = ei mielipidettä

4 = osittain samaa mieltä

5 = täysin samaa mieltä

1. Dokumenttielokuvat kiinnostavat minua.....
2. Katson televisiosta enimmäkseen dokumentteja.....
3. Minulle on tärkeää tietää mitä tyyliisuuntaa dokumentti edustaa.....
4. Mielestäni dokumenttielokuvassa voi fiktiota ja faktaa sekoittaa keskenään.....
5. Eri tyyliisuuntia voi sekoittaa keskenään samassa elokuvassa.....
6. Pidän kokeellisista elokuvista/dokumenteista.....
7. Animaatiota voi käyttää dokumentin tehokeinona.....

AVOIMET KYSYMYKSET

8. Mikä dokumenttielokuva tämän vuotuisilla docpoint –festivaaleilla kiinnostaa aivan erityisesti
9. Mikä on suosikkisi kaikista dokumenttielokuvista kautta aikain jonka olet nähnyt?
10. Kuinka usein katselet dokumenttielokuvia?